

СТАРОЖИТНОСТІ МОНАСТИРЩИНИ

У статті проаналізовані археологічні пам'ятки на території Монастирського району Тернопільської області в басейнах річок Золота Липа і Коропець, виявлені і обстежені Розвідковим загоном Інституту суспільних наук АН УРСР у 1988 р.

Ключові слова: Монастирщина, пізній палеоліт, трипільська культура, тшцінецько-комарівська культура, культура фракійського гальштату, пшеворська культура, черняхівська культура

Першовідкривачами пам'яток археології на території Монастирського району Тернопільської області були на початку ХХ ст. К.Гадачек і Б.Януш. Згодом їх обстеження продовжили у 30-их роках минулого століття С.Круковський, в 60-70-их І.Герета. Цими роботами виявлені окремі поселення пізнього періоду доби палеоліту в сс. Задарів, Красіїв, Лазарівка, Устя-Зелене і в смт. Коропець та трипільської культури (етап С/І) в тому таки Коропці, а також в сс. Бобрівники, Велеснів, Горигляди і Залісся [1, 86, 87, 237, 238]. Про існування давньоруських городищ в смт. Коропці та в с. Залісся повідомив більш як півстоліття тому О.Ратич [2, 162]. Така інформація про старожитності Монастирщини була чинною до 1988 р., коли на її теренах провів дослідження Розвідковий загін Інституту суспільних наук АН УРСР (тепер Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України). Суттєво розширив і збагатив їх джерельну базу та ввів у науковий обіг низку нових пам'яток пізнього періоду палеоліту, культур трипільської, тшцінецько-комарівської, фракійського гальштату і черняхівської.

Попередні результати цих робіт знайшли відображення в ряді невеликих за обсягом повідомлень [3; 6; 9]. Були також опубліковані зібрані загоном матеріали з випадково виявлених перед тим кремаційного поховання пшеворської культури в с.Задарів [10] та двох скарбів бронзових виробів культури фракійського гальштату в с.Трудолюбівка [5] і Яргорів [4; 7]. Нижче наводимо опис і наукову нумерацію виявлених Розвідковим загоном пам'яток.

с. Барвінкове

Барвінкове-1. На північно-східній околиці села, в урочищі «Кар'єр», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 12-14 м над рівнем заплави – одношарове поселення трипільської культури середнього періоду (етап В/ІІ). Неподалік від діючого кар'єру зібрано фрагменти стінок ліпних посудин – 17 екз., два одноплощинні нуклеуси, чотири уламки пластин і 17 відщепів, а також кінцевий скребок і дві ретушовані пластини (Рис. 1,4).

с. Бобрівники

Бобрівники-1. На південно-східній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 8-10 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка доби палеоліту і середнього періоду трипільської культури (етап В/ІІ). З території орного поля і прилеглих до нього присадибних ділянок зібрані покриті білою патиною артефакти з кременю пізньопалеолітичного часу: три одно- та двоплощинні нуклеуси зі скошеними, безсистемно фасетованими ударними площадками і 21 відщеп.

З періодом енеоліту пов'язані фрагменти стінок ліпних посудин – 12 екз. та артефакти з кременю – дві пластини, десять уламків пластин, серединний різець та дві ретушовані пластини.

с. Велеснів

Велеснів-1. В північно-східній частині села, в урочищі «Нагіринка», на мисоподібному уступі лівого берега р. Коропець висотою близько 20 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І), яку виявив у 1968 р. І.Герета. Повторними обстеженнями з території присадибних ділянок на площі до 1 га були зібрані патиновані вироби з кременю пізнього палеоліту – шість уламків пластин і 29 відщепів, а також знахідки, що відносяться до трипільського часу: 23 фрагменти стінок ліпних горщиків і мисок, 12 уламків пластин, 27 відщепів, з-поміж яких вісім мають на спинках залишки жовтої кірки, три призматичні одноплощинні нуклеуси (Рис. 1,11), ретушовані січення пластин – 12 екз. (Рис. 7,8), чотири кінцеві скребки на уламках пластин, кутовий різець, п'ять односекційних

скобелів з кременю, долото (Рис. 9,3) та п'ять уламків сокир з опоки. Крім цього знайдено заготовку підвіски? з фрагмента стінки посудини (Рис. 3,9), середню частину антропоморфної статуетки, прикрашеної двома вертикальними рядами наколів (Рис. 3,7) і глиняний тягарець до ткацького верстата (Рис. 3,11).

Велеснів-2. В східній частині села, в урочищі «Влоги» або «Левада», на мисоподібному уступі лівого берега р. Коропець висотою 10-12 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і середнього періоду (фінальна стадія) трипільської культури, що була виявлена у 1971 р. І.Геретою. Внаслідок повторного обстеження її території, зайнятої присадибними ділянками, зібрано два двоплощинні призматичні нуклеуси, вісім уламків пластин, шість відщепів, кінцевий скребок і ретушовану пластину, котрі покриті білою патиною. Ці артефакти пов'язані з пізнім палеолітом.

У складі знахідок трипільської культури наявні уламки вінець горщиків, мисок і накривок у кількості 14 екз., фрагменти стінок посудин – 47 екз., уламок «бінокля», два пряслиця (Рис. 3, 1,12), середня частина антропоморфної статуетки, декорованої наколами, що передають зображення намиста (Рис. 3,8), а також вироби з кременю: шість одноплощинних сплющено-циліндричних нуклеусів (Рис. 1,7), п'ять пластин, уламки пластин – 31 екз., відщепи – 15 екз., сім з яких належать сколам від підправки ударних площадок нуклеусів, вісім ретушованих пластин (Рис. 1, 1,2,8; 3, 5,14), п'ять кінцевих скребків (Рис. 2,5), три різці на пластинчастих заготовках (Рис. 2,13; 6,6; 4,4), сім одно- і двосекційних скобелів, три наконечника стріл (Рис. 4,1-3) дві сокири з опоки (Рис. 2,7,10) та три уламки сокир з цієї ж породи.

Велеснів-3. В північній частині села, в урочищі «Яценкове», на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою 10-12 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду трипільської культури (етап С/І). З території присадибних ділянок на площі біля 1 га зібрано 23 фрагменти ліпних посудин, одинадцять уламків пластин, шість відщепів, п'ять ретушованих січень пластин (Рис. 4, 5,6,11), два кінцеві скребки (Рис. 4,8) і три односекційні скобелі з кременю.

Велеснів-4. В північно-західній частині села, в урочищі «Майдан», на мисоподібному уступі лівого берега р. Коропець висотою 14-16 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду трипільської культури (етап С/І) площею до 2 га, поруч з якою розміщений господарський двір колишнього колгоспу. З території присадибних ділянок зібрані фрагменти ліпних посудин – 38 екз., вісім уламків пластин, п'ять відщепів, сім ретушованих січень пластинчастих сколів (Рис. 1,10), кінцевий скребок (Рис. 3,2), два кутові різці (Рис. 4,10), чотири односекційні скобелі з кременю та три лезові частини зашліфованих сокир з опоки.

Велеснів-5. На західній околиці села, в урочищі «За левадками», на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою біля 50 м над рівнем заплави – поселення пізнього періоду доби палеоліту і зруйнований курганий могильник раннього періоду доби бронзи. У складі знахідок пізньопалеолітичного часу наявні пагиновані кременеві артефакти: три двоплощинні нуклеуси, десять уламків пластин, вісім відщепів, кінцевий скребок, бічний і серединний різці та п'ять ретушованих січень пластинчастих сколів.

Речовий комплекс рубежу III-II тисячоліть до н.е. представлений дев'ятьма цілими (Рис. 11,1-3,5; 10,1,3) і чотирма фрагментованими свердленими сокирами, що віднесені до типів округлообушкових, сегменто- та трапецієподібних. За свідченнями місцевих жителів, в цій частині села ще в повоєнний час існувало декілька майже знівельованих оранкою насипів, з яких походять ці предмети озброєння. Тут також трапилась підтрикутна у плані і лінзоподібна у поперечному перетині кременева сокира із зашліфованим лезом (Рис. 9,10). З огляду на типологію ці знахідки доцільно пов'язувати з подільською групою підкарпатської культури. Подібні за формою кам'яні сокири відомі з ряду досліджених розкопками курганних і плоских могильників на території Тернопільщини [8, 63-64].

Велеснів-6. В південно-західній частині села, в урочищі «Поліна», на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою 6-8 м на рівнем заплави – одношарова пам'ятка пізнього періоду трипільської культури (етап С/І) площею до 1 га. Підйомний матеріал складається з 39 фрагментів ліпного посуду, двох одноплощинних нуклеусів (Рис. 3,10), п'яти пластин і 18 уламків пластин, восьми відщепів, десяти ретушованих січень пластин (Рис. 4,12,13), п'яти кінцевих скребків (Рис. 4,14,15,18), серединного (Рис. 4,9) і двох кутових різців, чотирьох односекційних скобелів та двох лезових частин прямокутних у поперечному перетині сокир з кременю. Знайдені, також, уламки шести кам'яних зернотерок.

Велеснів-7. За 1 км на північний схід від села, в урочищі «Канчуки», на мисоподібному уступі лівого берега р. Коропець висотою 10-12 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І) площею до 4 га. За 0,2 км

ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКІ АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

на захід від неї розміщений ставок. З території орного поля зібрані патиновані сім одно- і дво- площинних нуклеусів, три пластини, п'ять уламків пластин, 53 відщепи, що відносяться до пізнього палеоліту.

З трипільською культурою пов'язані 27 фрагментів кераміки, п'ять одноплощинних нуклеусів, дев'ять уламків пластин, 45 відщепів, чотири двобічно ретушовані січення пластинчастих сколів, два кінцеві скребки (Рис. 1,6), три розтирачі з кременю, а також шліфувана сокира з опоки (Рис. 2,8).

За 0,5 км на північ від пам'ятки на денній поверхні виявлено цілі і фрагментовані кременеві конкреції та кількісно значні відходи (відщепи і уламки пластин), що лишилися від їх утилізації. Не виключено, що тут мешканці як цього, так і сусідніх трипільських поселень здійснювали добування сировини та проводили її попередню обробку.

с. Горішня Слобідка

Горішня Слобідка-1. На північно-західній околиці села, на пологому схилі правого берега р. Коропець висотою 6-8 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду трипільської культури (етап С/І) площею близько 3 га. За 0,3 км на схід від неї розташований господарський двір колишнього колгоспу. У складі підйомного матеріалу наявні 14 уламків кераміки, січення восьми пластин, 15 відщепів, чотири одно- та двобічно ретушовані уламки пластинчастих сколів (Рис. 3,4), кінцевий скребок (Рис. 3,3) і два розтирачі з кременю.

Горішня Слобідка-2. За 0,5 км на південний захід від села, на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою 8-10 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І) площею до 2 га.

Пізнюпалеолітичний комплекс представлений патинованими двома двоплощинними нуклеусами, уламками п'яти пластин, 13 відщепами, кінцевим скребком, серединним і кутовим різцями та трьома однобічно ретушованими січеннями пластин, а з трипільським культурно-хронологічним горизонтом пов'язані десять фрагментів стінок ліпних посудин, чотири уламки пластин, 12 відщепів, серединний різець, вкладень серпа із симетричною заповіркою леза на уламку платини (Рис. 1,5), вісім ретушованих січень пластинчастих сколів і два розтирачі з кременю.

Горішня Слобідка-3. На південно-східній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Коропець висотою близько 40 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту площею до 0,5 га. Тут знайдено три двоплощинні нуклеуси, п'ять пластин, 12 січень пластин, 28 відщепів, серединний різець і три ретушовані уламки пластин, що покриті білоголобою патиною.

с. Гранітне

Гранітне-1. На північній околиці села, в урочищі «Гора», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 30-35 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту площею близько 0,5 га. З території орного поля зібрані патиновані вироби з кременю: шість уламків пластин, 17 відщепів, кінцевий скребок, серединний і два бічні різці.

Гранітне-2. На східній околиці села, в урочищі «За липою», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 10-12 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду трипільської культури (етап С/І) площею біля 2 га. Звідси походять 15 фрагментів ліпних посудин, три уламки пластин, 13 відщепів, чотири ретушовані січення пластинчастих сколів, два кінцеві скребки, вкладень серпа на уламку пластини, бічний різець, два односекційні скобелі, розтирач з кременю та фрагменти чотирьох шліфованих сокир з опоки.

Гранітне-3. На південній околиці села, в урочищі «Рудка», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 8-10 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури аналогічного, як і попередня, часу площею близько 3 га. На ній виявлено 19 фрагментів кераміки і артефакти з кременю: два одноплощинні нуклеуси (Рис. 3,13), вісім уламків пластин, 43 відщепи, три двобічно ретушовані січення пластин, два кінцеві скребки, бічний і два кутових різці, розтирач на зужитому нуклеусі та три фрагменти кам'яних зернотерок.

Гранітне-4. За 1,7 км на захід від села, на північ від колишнього хутора, в урочищі «Під кривулі», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 8-10 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка пізнього періоду трипільської (етап С/І), фракійського гальштату і черняхівської культур площею до 3 га. Основна концентрація речового матеріалу простежена поблизу джерела. Там, крім іншого, зафіксовано рештки розораних глинобитних площадок, що лишилися від наземних жител енеолітичного часу. У складі зібраних знахідок наявні уламки

ліпної кераміки трипільської культури – 21 екз. та культури фракійського гальштату – 17 екз., а також 18 фрагментів кружального посуду перших століть н.е.

Вироби з кременю представлені дев'ятьма уламками пластин, 14 відщепами, два з яких ретушовані, п'ятьма січеннями пластинчастих сколів із вторинною обробкою (Рис. 8,3), чотири кінцевими скребками, бічним і серединним різцями, вкладнем серпа та трьома розтирачами.

Гранітне-5. За 2 км на північний захід від села, в урочищі «Сіножаті», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою до 50 м над рівнем заплави – багатощарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту, трипільської (етап С/І) та черняхівської культур площею біля 2 га. Речовий матеріал фіксувався, здебільшого, на пологому схилі лівого берега безіменного потічка, який живиться від діючого джерела і протікає по улоговині яру до річки. З території орного поля зібрані патиновані кременеві артефакти палеолітичного часу: три двоплощинні нуклеуси, сім пластин, 18 уламків аналогічних сколів, 82 відщепи, п'ять ретушованих уламків пластин і кінцевий скребок. Доповнюють їх уламки ліпної кераміки періоду енеоліту – 27 екз. і кружальної – перших століть н.е. – 12 екз., а також вісім уламків пластин, 17 відщепів, чотири січення пластинчастих сколів з ретушшю, кінцевий скребок, два розтирачі. Тут трапились уламки кам'яних зернотерок.

с. Дубенка

Дубенка-1. На північній околиці села, неподалік від цвинтаря, на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою 14-16 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту, що орієнтовно займає площу до 0,5 га. У складі зібраних патинованих артефактів з кременю є вісім січень пластин і 21 відщеп.

Дубенка-2. За 1,5 км на північ від села (територія хутора Слобідка), на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою до 20 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап В/ІІ-В/ІІІ) площею близько 3 га. Там знайдено патиновані артефакти палеолітичного часу: п'ять уламків пластин і 28 відщепів, а також фрагменти кераміки-16 екз., січення пластинчастих сколів-11 екз., 20 відщепів, чотири двобічно ретушовані уламки пластин, кінцевий скребок (Рис. 3,6), серединний різець, вкладень серпа і три ретушовані відщепи з кременю (Рис. 4,7).

с. Завадівка

Завадівка-1. На південно-західній околиці села, в урочищі «Кар'єр», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 10-12 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду (етап С/І) трипільської культури площею 3 га, з території якої взяті 36 фрагментів ліпних посудин, а також вироби з кременю: п'ять одноплощинних нуклеусів (Рис. 4,16), 18 уламків пластин, 241 відщеп, 32 уламки типологічно не окреслених пластинчасто-відщепових сколів, 24 одно- та двобічно ретушовані січення пластин, дев'ять ретушованих відщепів (Рис. 1, 3, 12), десять кінцевих скребоків, чотири різці:серединний, скошено-кутовий і два кутових, три односекційні скобелі, прокрутку, сім розтирачів і три кам'яні зернотерки.

На схилі тераси відмічені залишки дев'яти наземних жител, від яких лишились розрізнені скупчення обмазки стін і шматки глинобитної підлоги. Планіграфія площадок вказує на дворядову забудову від краю мису до його центру.

Завадівка-2. На північно-західній околиці села, в урочищі «Бабінець», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 18-20 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту площею до 0,5 га. Підйомний матеріал характеризують патиновані вироби з кременю: три двоплощинні нуклеуси, п'ять пластин, 12 січень аналогічних сколів, 44 відщепи, 18 уламків сировини, шість ретушованих уламків пластин, серединний і кутовий різці, кінцевий скребок і два односекційні скобелі.

Завадівка-3. За 0,3 км на схід від села, в урочищі «Торчина», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 60-70 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту. На території орного поля зафіксовано п'ять скупчень з розщепленим кременем, покритих інтенсивною біло-голубою патиною. Серед зібраних артефактів наявні 17 одно- та двоплощинних нуклеусів, 23 пластини і 56 уламків аналогічних сколів, 117 відщепів і 39 уламків сировини. В кожному зі скупчень були поодинокі артефакти із вторинною обробкою. До них увійшли сім ретушованих пластин та січень, два бічні різці та п'ять ретушованих відщепів.

с. Задарів

Задарів-1. На південно-східній околиці села, в урочищі «Кремениця» або «Шлапаків яр»,

ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКІ АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

на рівній ділянці мисоподібного уступу лівого берега р. Золота Липа висотою біля 60 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту площею до 0,5 га. На території орного поля відмічені розрізнені скупчення обробленого патинованого кременю. У складі підйомного матеріалу наявні одно-і двоплощинні нуклеуси – 15 екз., пластини – 28 екз., січення пластин – 63 екз., відщепи – 182 екз., уламки сировини – 41 екз. і ретушовані сколи: пластини і січення пластин – 19 екз., сім відщепів, вісім кінцевих скребків, три кутові різці і два односекційні скобелі.

Задарів-2. На східній околиці села, в урочищі «Лупак», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 40-45 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту площею до 1 га. Серед зібраних виробів з патинованого кременю наявні два двоплощинні нуклеуси, 14 уламків пластин, 53 відщепи, 17 уламків сировини, а також ретушовані вісім січень пластин і три відщепи, серединний різець, три кінцеві скребки, два односекційні скобелі і сокироподібне знаряддя.

Задарів-3. В північно-західній частині села, в урочищі «Горбок», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 8-10 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка тшцінецько-комарівської і черняхівської культур площею близько 0,5 га. За 0,15 км на північ від неї знаходиться корпус школи, а із заходу її оконтурює шосейна дорога. З території присадибних ділянок зібрано 9 фрагментів ліпного посуду середнього періоду доби бронзи і 12 – перших століть н.е. До цього культурно-хронологічного горизонту віднесені 38 уламків кружальних посудин. Знайдено, також 10 відщепів, чотири з яких ретушовані, і верхню частину лінзоподібного у поперечному перетині серпа.

Задарів-4. В західній частині села, в урочищі «Під Монастирем», на рівній ділянці мисоподібного уступу правого берега р. Золота Липа висотою 6-8 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка трипільської (етап С/І), тшцінецько-комарівської, фракійського гальштату і черняхівської культур площею біля 2 га. Зібрані фрагменти ліпної кераміки відносяться до обумовлених вище культурно-хронологічних горизонтів в черговій послідовності: 30 екз., 11-екз., 9 екз. і 14 екз.

Крім них виявлено 38 уламків кружальних посудин пізньоримського часу.

Вироби з кременю репрезентують три одноплощинні нуклеуси, 19 уламків пластин, 47 відщепів, п'ять січень пластин і два відщепи з ретушшю, чотири кінцеві скребки, вкладень серпа на уламку пластини, свердло і три розтирачі.

Задарів-5. За 0,5 км на захід від села, в урочищі «Коноплице», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 6-9 м над рівнем заплави – багатошарова пам'ятка культур трипільської (етап С/І), фракійського гальштату і черняхівської площею до 2 га. Підйомний матеріал з цього місцезнаходження складається з фрагментів ліпного посуду періоду неоліту – 25 екз., ранньозалізного віку – 16 екз. і перших століть н.е. – 27 екз. До останньої із згаданих вище культур віднесені знахідки уламків кружальної кераміки – 48 екз.

Тут підібрані також вироби з кременю: 14 уламків пластин, 32 відщепи, дев'ять одно- і двобічно ретушованих січень пластинчастих сколів, два кінцеві скребки, бічний різець, вкладень серпа на уламку пластини, два свердла, три односекційні скобелі та п'ять розтирачів на зужитих нуклеусах.

Задарів-6. За 0,7 км на південний захід від села, в урочищі «Відники», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 8-10 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду (С/І) трипільської культури площею близько 2,5 га, підйомні артефакти з якої включають 22 фрагменти ліпних посудин, 18 уламків пластин, 27 відщепів, 12 січень пластин з ретушшю, сім кінцевих скребків, серединний, два бічних і кутовий різці, два вкладні серпів на уламках пластин, прокрутку, чотири ретушовані відщепи з кременю, а також фрагменти шести зернотерок.

с. Залісся

Залісся-1. В південній частині села, в урочищі «Колонія», на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою 6-8 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею до 1 га, з території якої зібрані фрагменти посуду – 37 екз., чотири січення пластин, 29 відщепів, три уламки пластин з ретушшю, кінцевий скребок, два кутові різці і чотири ретушовані відщепи.

Залісся-2. На південній околиці села, в урочищі «Кар'єр», на мисоподібному уступі лівого берега р. Коропець висотою до 20 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту площею до 0,5 га, на якій знайдено три двоплощинні нуклеуси, дев'ять уламків пластин, 26 відщепів і 12 уламків, покритих блідо-голубою патиною.

Залісся-3. В східній частині села, неподалік цвинтаря, на мисоподібному уступі правого берега р.Коропець висотою 4-6 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І). З території присадибних ділянок на площі до 1 га зібрані патиновані артефакти з кременю пізньопалеолітичного часу: уламки пластин – 12 екз., три з яких ретушовані, відщепи – 39 екз., кінцевий скребок і два різці: кутовий та серединний.

Матеріали трипільського поселення складається з 28 фрагментів посуду, трьох пластин, 14 січень аналогічних сколів, 25 відщепів, восьми одно-та двобічно ретушованих уламків пластин, чотирьох відщепів з ретушшю, трьох кінцевих скребків, серединного різця і розтирача з кременю.

Залісся-4. В південно-західній частині села, на мисоподібному уступі правого берега р.Коропець висотою 6-8 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею до 1 га. Зібрані на присадибних ділянках артефакти представлені уламками кераміки – 37 екз., двома пряслицями, п'ятьма двоплощинними нуклеусами, трьома пластинами, січеннями аналогічних сколів – 15 екз., відщепами – 23 екз., чотирма ретушованими уламками пластин, трьома відщепами з ретушшю, двома кінцевими скребками, скошено-кутовим різцем і двома розтирачами на зужитих нуклеусах з кременю.

Залісся-5. За 0,5 км на південний схід від села, на мисоподібному уступі лівого берега р.Коропець висотою близько 30 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту, на схід від якої розташований яр. В зрізах стінок останнього, а також в його улоговині, виявлено цілі та розколоті конкреції, відщепи різної величини і конфігурації (частина їх покрита жовною кіркою). Серед цих знахідок траплялись одно- та двоплощинні нуклеуси на початкових стадіях розщеплення, пластини і їх уламки здебільшого нерегулярних форм.

Це місцезнаходження можна вважати виробничим осередком, на території якого відбувалось добування сировини з наступними етапами її утилізації. Очевидно продукція з нього (нею могли бути нуклеуси правильних пропорцій та пластинчасті сколи) транспортувалася до більш віддалених поселень цього часу. Звідси взяті дев'ять нуклеусів і п'ять ретушованих пластин.

с. Заставці

Заставці-1. На південно-східній околиці села, в урочищі «Селиська», на мисоподібному уступі правого берега р.Коропець висотою 10-12 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка трипільської (етап С/І) і тшцінецько-комарівської культури площею до 2 га. З території орного поля зібрано уламки ліпної кераміки обох культурно-хронологічних горизонтів, відповідно 33 і 17 екз., а також вироби з кременю: уламки восьми пластин, 29 відщепів (з них шість ретушовані), десять одно- і двобічно оброблених січень пластин, три кінцеві скребки і два вкладні до серпів на уламках пластин. Ці артефакти пов'язані з енеолітом.

До середнього періоду доби бронзи віднесені дві кам'яні свердленні сокири (рис. 10, 4,6), вістря списа (рис. 9, 6), три біфасціальні серпи (рис. 9, 1,11) та два уламки аналогічних знарядь. Крім того, в межах поселення траплялися цілі і фрагментовані зернотерки з кварциту та пісковику.

Заставці-2. За 1,7 км на захід від села, на пологому схилі правого берега безіменного потічка (правосторонній доплив Коропця), поблизу ставу, за 0,4 км на південний схід від польової дороги – поселення тшцінецько-комарівської культури площею близько 1,5 га. Тут знайдені 18 уламків ліпних посудин і 25 відщепів, сім з яких ретушовані, а також відмічені поодинокі уламки кам'яних зернотерок.

Заставці-3. На південно-західній околиці села, на мисоподібному уступі правого берега р.Коропець висотою 8-10 м над рівнем заплави – пам'ятка тшцінецько-комарівської культури площею до 1 га. Підйомний матеріал репрезентують 14 уламків кераміки, 17 відщепів (п'ять з них ретушовані) і середня частина біфасального серпа.

с. Коржова

Коржова-1. На південно-східній околиці села, в урочищі «Копанка», поблизу колишньої садиби Й.Малярського, на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою до 30 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І), яка досліджувалася у 1981 р. Енеолітичним загоном Рівненської експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР (тепер – Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України).

Розкопано 240 кв. м площі поселення, що могло займати територію до 1 га, та виявлено рештки двох наземних жител розмірами близько 6х4 м. Під розвалами глинобитних стін на

долівках, вимощених глиняним настилом, розміщувались по їх кутах овальні в плані вогнища розмірами 1,5x1 м. В одному із жител зафіксовано робоче місце кременяра у вигляді нуклеусів, пластин і їх уламків, відщепів та відбійників.

З площі житлових споруд і з розкопаної частини поселення здобуто уламки мисок, горщиків, кубків, накривок і «біноклів», близько 4000 виробів з кременю, зокрема нуклеуси, пластинчасто-відщепові сколи, різні за функцією знаряддя праці на них, а також цілі і фрагментовані зернотерки [9].

Коржова-2. На південно-західній околиці села, в урочищі «Вапнярка», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою до 10 м над рівнем заплави – багат шарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту, трипільської культури (етап В/II-В/III) та фракійського гальштату площею біля 5 га.

У складі підйомного матеріалу наявні патиновані артефакти з кременю пізньопалеолітичного часу: сім одно- і двоплощинних нуклеусів (Рис. 6,13), 23 уламки пластин (два з них ретушовані), серединний і два кутові різці, скребло на масивному відщепі та чотири кінцеві скребки, а також 34 відщепи.

Ліпна кераміка енеоліту і ранньозалізного віку представлена, відповідно, 82 та 19 уламками посудин. Частина трипільського посуду має монохромний (червона фарба) розпис.

Абсолютна більшість знахідок припадає на долю кременевих виробів трипільської культури. Це одноплощинні нуклеуси у різній стадії збереження – 706 екз. (рис. 5,14), пластини – 103 екз, уламки пластин – 956 екз, відщепи – 25218 екз., уламки сировини і типологічного не окреслені пластинчасто-відщепові сколи.

Знайдено 1547 артефактів різного функціонального призначення, серед яких домінуючі позиції щодо кількості займають відбійники, ретушовані пластини і їх уламки (Рис. 5, 2,8-12,-15; 7, 8,10,16,17), кінцеві скребки (рис. 5, 3,4,11,13; 7, 11,18) і різці (Рис. 7, 1,7,9,12,13,15). Зібрано значно менше вкладнів до серпів на пластинчастих сколах (Рис. 5, 16; 7, 2,5,14). Кількісно незначні вироби інших функціональних груп: прокрутки (рис. 7, 4,6), свердла (рис. 8, 9), проколки, розтирачі, наконечники стріл (рис. 5, 1,5-7). У складі підйомного матеріалу наявні прямокутні у поперечному перетині сокири і тесла з опоки (Рис. 7, 3), кам'яні розтирачі і зернотерки.

Аналіз цього комплексу знахідок свідчить про те, що в цьому куточку села існувало виробниче трипільське поселення, певні види кременевої продукції якого, насамперед нуклеуси і пластини, задовольняли не тільки власні потреби його мешканців, але й сусідні та більш віддалені від нього общини цієї спільності.

Коржова-3. В північно-західній частині села, в урочищі «Кальчикове», напологому схилі лівого берега р. Золота Липа висотою 6-8 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка трипільської (етап С/І) і фракійського гальштату культур площею біля 2 га, звідки взяті приналежні до них фрагменти посуду, відповідно 37 і 12 екз., та вироби з кременю: три одноплощинні нуклеуси, 18 уламків пластин, 35 відщепів, сім ретушованих січень пластин, два кінцеві скребки і три розтирачі на зужитих нуклеусах.

Коржова-4. На південно-західній околиці села, в урочищі «На горах», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою близько 35-40 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту площею до 1 га. З її території зібрано вісім одно- і двоплощинних нуклеусів, п'ять пластин, 36 уламків аналогічних сколів, 119 відщепів, чотири уламки пластин з ретушшю та серединний різець з кременю, які покриті білою патиною.

Коржова-5. За 1,5 км на південний схід від села, в урочищі «Під Ліною», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 6-8 м над рівнем заплави – багат шарова пам'ятка трипільської (етап С/І), тшцінецько-комарівської і фракійського гальштату культур площею біля 3 га. У складі підйомного матеріалу наявні уламки ліпної кераміки цих культурно-хронологічних горизонтів, а також різноманітні кременеві артефакти: три одноплощинні нуклеуси, сім пластин, 22 уламки пластин, 89 відщепів, сім одно- та двобічно ретушованих січень пластинчастих сколів, п'ять кінцевих скребків, бічний та два кутові різці, вісім відщепів з ретушшю, два односекційні скобелі і три розтирачі. Знайдено також заготовку лінзоподібної у поперечному перетині кременевої сокири середнього періоду доби бронзи (рис. 9,2).

сmt Коропець

Коропець-1 і Коропець-2 – давньоруські городища, що знаходяться за 1,5 км на північний схід від селища [2, 16]. Розвідковими роботами 1988 р. не обстежувались.

Коропець-3. За 0,7 км на північ від селища, в урочищі «Красна», на рівній ділянці лугової тераси правого берега р. Коропець – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І) площею до 2 га. Тут виявлено три одноплощинні нуклеуси,

вісім пластин, 19 уламків пластин і 36 відщепів, які покриті білою патиною і пов'язані з пізнім палеолітом, а також 22 фрагменти ліпної кераміки, 13 уламків пластин (з них сім ретушовані), 18 відщепів, кутовий різець, два кінцеві скребки з кременю трипільського часу.

Коропець-4. На західній околиці селища, в урочищі «Цегельня», на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою 10-12 м над рівнем запалави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту. З території, яка прилягає до цегельного заводу, зібрано чотири двоплощинні нуклеуси, 10 уламків пластин, 23 відщепи, сім ретушованих січень пластин, два кінцеві скребки і серединний різець. За свідченням місцевих жителів, під час земляних робіт, які велись в кар'єрі в процесі добування глини, неоднаразово траплялись як крем'яні знахідки, так і рештки теріофауни, зокрема зуби, цілі і фрагментовані бивні мамонтів.

Коропець-5. В північній частині селища, в районі вул. І.Франка (№№105-120), на рівній ділянці лугової тераси правого берега р. Коропець – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею до 1 га. З території присадибних ділянок підібрано 29 фрагментів ліпних посудин, 12 уламків пластин (чотири з них ретушовані), кінцевий скребок і 25 відщепів з кременю. У фондах місцевого краєзнавчого музею зберігаються виявлені тут кременеві (рис. 2, 9,12; 9, 4) та опоківі (рис. 9, 5,8) сокири з прямокутним поперечним перетином.

Коропець-6. На західній околиці селища, в урочищі «Біля костелу», на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою 6-8 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І) площею близько 3 га, яка була відкрита наприкінці 30-их років минулого століття [1, 238]. Тоді були знайдені уламки посуду, частина яких мала розпис.

Роботами розвідкового загону вдалось не тільки повторно локалізувати це поселення, але й ствердити тут наявність стоянки пізньопалеолітичного часу. З нею пов'язані патиновані артефакти з кременю: два двоплощинні нуклеуси, сім уламків пластин (три з них ретушовані) і 26 відщепів.

Підйомний матеріал, що відноситься до трипільської культури, репрезентують 18 фрагментів кераміки, 16 уламків пластин (шість з них мають ретуш), 32 відщепи, два кінцеві скребки і розтирач з кременю.

Серед колекційної збірки місцевого краєзнавчого музею зберігаються знайдені тут дві шліфовані опоківі сокири (рис. 9, 9) з прямокутним поперечним перетином.

Коропець-7. В центральній (східна сторона) частині селища, в урочищі «Загнилець», на рівній ділянці лугової тераси лівого берега р. Коропець – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І), яка стала відомою в другій чверті минулого століття, коли внаслідок земляних робіт були виявлені окремі патиновані вироби з кременю [1, 238].

Роботами Розвідкового загону з цієї території на площі біля 1 га зібрано матеріали згаданих вище культурно-хронологічних горизонтів, зокрема приналежні до пізньопалеолітичного часу сім уламків пластин і 19 відщепів з біло-голубою патиною, а також енеолітичні знахідки: 12 фрагментів ліпних посудин, 21 уламок пластин (вісім з них ретушовано), 15 відщепів, три кінцеві скребки і розтирач з кременю.

З цього урочища у місцевому краєзнавчому музеї перебувають ціла сокира (рис. 10, 2) і лезова частина іншої, що мають прямокутний поперечний перетин та виготовлені з опоки.

Коропець-8. В південно-східній частині селища, на рівній ділянці лугової тераси лівого берега р. Коропець, при впадінні останньої у Дністер – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею до 1 га. У цьому місці, зайнятому присадибними ділянками, знайдені 27 уламків ліпного посуду, дев'ять січень пластин (чотири з них ретушовані), 11 відщепів, кінцевий скребок і два розтирачі з кременю.

Коропець-9. В південно-східній частині селища, на луговій терасі правого берега р. Коропець, за 0,4 км на північ від попередньо описаної пам'ятки, розміщена аналогічна за культурною приналежністю, звідки походять зібрані з присадибних ділянок площею до 1 га 16 фрагментів кераміки, дев'ять уламків пластин (чотири з них ретушовані), 17 відщепів і протиленно-кінцевий різець (кутовий + серединний) з кременю.

Коропець-10. В південно-східній частині селища, на луговій терасі лівого берега р. Днстер, за 0,5 км на північний-захід від попередньо описаного місцезнаходження розташоване трипільське поселення (етап С/І). З території присадибних ділянок площею близько 0,5 га взяті 14 фрагментів посудин, вісім уламків пластин (п'ять з них оброблені ретушшю), 13 відщепів, кінцевий скребок з кременю, а також три уламки шліфованих сокир з опоки з прямокутним поперечним перетином.

Коропець-11. За 1,5 км на північний-захід від селища, в урочищі Рогатин, на рівній ділянці

ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКІ АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

лугової тераси правого берега р. Коропець – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею до 2 га. З орного поля зібрано 24 фрагменти посуду і кременеві артефакти: 12 уламків пластин (дев'ять з них ретушовані), сім відщепів (у двох наявна ретуш), кінцевий скребок і дві зернотерки з крупної річкової гальки.

Тут місцевими жителями були знайдені подвійно-кутовий різець (рис. 1, 9), ретушована пластина (рис. 9, 7), дві шліфовані сокири (рис. 2, 6, 11), з кременю та кам'яна свердлена сокира (рис. 11, 4), що знаходяться в краєзнавчому музеї цього населеного пункту.

с. Красіїв

Красіїв-1. За 1 км на північ від села, в урочищі «Кути», на рівній ділянці тераси лівого берега р. Золота Липа висотою 5-6 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І) площею понад 2 га, західна периферія якої межує з корпусом кахлевого заводу. Тут виявлені патиновані три двоплощинні нуклеуси (Рис. 9, 12), п'ять пластин, 12 уламків аналогічних сколів і 34 відщепи з кременю пізньопалеолітичного часу, що зібрані довкола опори ЛЕП в радіусі до 30 м від неї.

Речові матеріали енеоліту: 17 фрагментів посудин, кременеві одноплощинні нуклеуси – 15 екз. (рис. 8, 10), січення пластин – 29 екз., відщепи 107 екз., уламки сировини – 19 екз., вісім уламків пластин і три відщепи з ретушшю, чотири кінцеві скребки, бічний і подвійно-кутовий різці, три вкладні до серпів на січеннях пластинчастих сколів, прокрутка, два свердла, три розтирачі, прямокутна у поперечному перетині сокира з частково зашліфованим лезом та подібні за функціональним призначенням шість зашліфованих виробів з опоки (чотири екземпляри в уламковому стані) підібрано з орного поля, що прилягає до цього підприємства.

Красіїв-2. На південно-західній околиці села, в урочищі «Журавиця», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою близько 40 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту, на якій знайдено п'ять уламків пластин і 28 відщепів з патинованого кременю.

Красіїв-3. На західній околиці села, на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою біля 50 м над рівнем заплави – аналогічна в часі пам'ятка до попередньо описаної, де зібрано покриті білою патиною кременеві артефакти: одноплощинний нуклеус (Рис. 6, 9), три пластини, 13 уламків подібних сколів, 36 відщепів і сім уламків сировини. Орієнтовано її площа не перевищує 0,5 га.

Красіїв-4. За 1,5 км на північний захід від села, в урочищі «Широкі», на мисоподібному уступі парового берега р. Золота Липа висотою до 45 м над рівнем заплави – пам'ятка за часом тотожна з двома попередньо обумовленими. Патиновані вироби з кременю зібрані у смугі шириною 30-40 м і довжиною 120x150 м, що тягнеться вздовж краю тераси. В ній засвідчено щонайменше п'ять розрізаних скупчень розщеплених конкрецій в різній стадії утилізації, які можна вважати робочими місцями виробничого характеру тогочасних кременярів. Підйомний матеріал складається з 16 одно- (кількісно переважають) і двоплощинних нуклеусів, десяти пластин, 32 січень пластинчастих сколів, 58 відщепів та 12 уламків сировини.

Красіїв-5. На східній околиці села, в урочищі «Бережки», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 14-16 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І), перші відомості про яку відносяться до 20-их років минулого століття [1, 86]. Розвідковими роботами 1988 р. з її території площею 1,5 га зібрано патиновані артефакти з кременю: 13 уламків пластин та 28 відщепів. Згідно зі свідченнями місцевих жителів тут, внаслідок неодноразових земляних робіт, траплялись цілі і фрагментовані бивні та кістки мамонтів.

Комплекс знахідок енеоліту репрезентують фрагменти ліпного посуду – 23 екз., кременеві уламки пластин – 14 екз. (дев'ять з них ретушовані), відщепи – 21 екз., три кінцеві скребки, вкладень до серпа на січєнні пластини і три розтирачі, а також цілі зернотерки та їх уламки з річняка.

Красіїв-6. В північно-східній частині села, в урочищі «Царинка», на пологому схилі лівого берега р. Золота Липа висотою 6-8 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І), що займає площу до 1 га. На присадибних ділянках знайдені 18 фрагментів ліпних посудин, десять уламків пластин (сім з них ретушовані) і 22 відщепи (п'ять екземплярів мають ретуш).

с. Лазарівка

Лазарівка-1. На північно-західній околиці села, в урочищі «Збуч», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою біля 40 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього пері-

оду доби палеоліту, яку відкрив С.Круковський [1, 86].

Під час її повторного обстеження знайдено шість одно- і двоплощинних нуклеусів, 18 уламків пластин (сім з них ретушовані) і 37 відщепів. Площа, де трапились артефакти, не перевищує 0,5 га.

Лазарівка-2. В західній частині села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 8-10 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І), площею біля 2 га. Про сліди найранішого заселення в цьому місці свідчать зібрані п'ять уламків пластин і 18 відщепів з кременю, покритих білою патиною, а наступного в часі – 27 фрагментів ліпних посудин, 18 січень пластин (16 з них ретушовані), 15 відщепів (три екземпляри з ретушшю), чотири кінцеві скребки, подвійно-кутовий і бічний різці, три односекційні скобелі, два розтирачі з кременю і фрагменти п'ятьох кам'яних зернотерок.

с. Маркова

Маркова-1. На південно-західній околиці села, на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою близько 20 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту. З поверхні орного поля на площі до 12 га підняті патиновані кременеві артефакти: два двоплощинні нуклеуси (Рис. 6, 8), 13 уламків пластин (чотири з них ретушовані) і 39 відщепів (дві знахідки мають ретуш).

Наступні три пам'ятки (Маркова-2-4) також відносяться до цього часу, мають майже ідентичний за видом підйомний матеріал, займають аналогічні щодо топографії ділянки терас річки з більш-менш однаковою площею залягання артефактів, як і попередньо описана. Нижче наводимо їх опис.

Маркова-2. Розміщена на північно-західній околиці села, в урочищі «Задвір'я», на правому березі р. Золота Липа висотою 20-22 м над рівнем заплави. Склад підйомного матеріалу: вісім одно- і двоплощинні нуклеусів, три пластини, 18 уламків пластин (три з них ретушовані) та 34 відщепи (п'ять екземплярів мають ретуш).

Маркова-3. Розташована в північно-східній околиці села, в урочищі «Горішний Кут», на лівому березі (висота 40-45 м. над рівнем заплави) р. Золота Липа. Підйомний матеріал характеризують: дев'ять одно- і двоплощинних нуклеусів первинної стадії розщеплення (так звані пренуклеуси), дев'ять пластин, 27 уламків аналогічних сколів і 43 відщепи, більшість з яких мають на спинці залишки жовтової кірки. Очевидно, в цьому місці існував в пізньопалеолітичний час виробничий осередок, пов'язаний з попередньою обробкою кременевих конкрецій.

Маркова-4. Локалізується на східній околиці села, поблизу цвинтаря, на лівому березі (висота близько 40 м. над рівнем заплави) р. Золота Липа. Підйомний матеріал репрезентують: 4 уламки пластин і 27 відщепів (два з них ретушовані).

Маркова-5. На східній околиці села, в урочищі «Стави», на пологому схилі лівого берега р. Золота Липа висотою 8-10 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І), за 0,15 на північний захід від якої розміщений костел.

З території присадибних ділянок на площі до 1 га зібрано фрагменти ліпних посудин – 12 екз, кременеві вироби: сім одноплощинних нуклеусів (рис. 8, 11,12), 16 уламків пластин (одинадцять з них ретушовані), п'ять кінцевих скребків (рис. 8, 1,5), чотири різці (рис. 8, 7), вкладні до серпів (рис. 8, 2,6), прокрутка (рис. 8, 4), три ретушовані відщепи, односекційний скобель, чотири розтирачі на зужитих нуклеусах.

Маркова-6. В південно-східній частині села, в урочищі «Окописька», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 12-14 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею понад 1 га. З присадибних ділянок взято 15 фрагментів ліпних посудин, а також кількісно значні кременеві вироби: сім одноплощинних нуклеусів (рис. 6, 3), п'ять пластин, одна з яких ретушована (Рис. 8, 8), 38 січень аналогічних сколів (15 екземплярів ретушовані), 33 відщепи (шість з них мають ретуш), десять кінцевих скребків (Рис. 6, 2), серединний (Рис. 6, 5), скісно-кутовий і два кутових різці (Рис. 4, 10), вкладень до серпа, два свердлаї дев'ять розтирачів. Крім них знайдено два прямокутних у поперечному перетині уламки зашлифованих сокир з опоки. На території поселення відмічено чимало відходів кременеобробного виробництва у вигляді пластинчасто-відщепових сколів та уламків сировини, що свідчить про існування тут виробничого осередка пізньотрипільського часу.

м. Монастириськ

Монастириськ-1. В північно-західній частині міста (територія колишнього села Підгородне), на пологому схилі правого берега р. Коропець висотою 4-6 м над рівнем заплави – пам'ятка

ВОЛИНО-ПОДІЛЬСЬКІ АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

ятка трипільської культури (етап С/І) площею до 1 га. Тут на присадибних ділянках підібрані 34 фрагменти ліпних посудин, уламки 17 пластин (дев'ять з них ретушовані), 28 відщепів, два кінцеві скребки і чотири ретушовані відщепи з кременю.

Монастириськ-2. В східній частині міста, на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою 10-12 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І), сліди якої площею понад 1,5 га зафіксовано на території колишнього села Березівка (увійшло до складу міста). Підйомний матеріал представлений пізньопалеолітичними кременевими артефактами: двоплощинний нуклеус, сім січень пластин (три з них ретушовані), кінцевий скребок (рис. 6, 11) і 15 відщепів (один екземпляр має ретуш), що покриті біло-голубою патиною.

У складі знахідок енеоліту – 27 фрагментів ліпних посудин, 18 уламків пластин (десять з них ретушовані), 21 відщеп (п'ять екземплярів мають ретуш), кінцевий скребок і три розтирачі з кременю.

Монастириськ-3. На південній околиці міста, на пологому схилі правого берега р. Коропець висотою 6-8 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею до 3 га, на якій знайдено 38 фрагментів ліпних посудин, 13 уламків пластин (дев'ять з них ретушовані), 32 відщепи (сім з них мають вторинну обробку), три кінцеві скребки, два односекційні скобелі, три вкладні до серпів, протилежно-кінцевий різець (бічний + серединний) і розтирач з кременю.

с.Трудолюбівка

Трудолюбівка-1. За 0,5 км на північний-захід від села, в урочищі «Над озером», на мисоподібному уступі правого берега р. Коропець висотою до 40 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту. З території орного поля на площі до 0,5 га зібрано покриті біло-голубою патиною кременеві артефакти: два одноплощинні нуклеуси (рис. 6, 7), п'ять уламків пластин і 17 відщепів (три з них ретушовані).

Трудолюбівка-2. На південній околиці села, в урочищі «Борисова гора», на мисоподібному уступі лівого берега р. Коропець висотою біля 35 м над рівнем заплави – аналогічна в часі до попередньо описаної пам'ятка, підйомний матеріал з якої складають вісім уламків пластин (два з них мають вторинну обробку) та 21 відщеп з кременю, що покриті патиною.

Трудолюбівка-3. На південно-західній околиці села, в урочищі «Пасіка» або «Шляхта», на пологому схилі правого берега р. Коропець висотою 4-6 м над рівнем заплави – багатшарова пам'ятка трипільської (етап С/І), фракійського гальштату і черняхівської культур площею близько 4 га. З території присадибних ділянок та орного поля зібрано фрагменти стінок ліпних посудин цих культурно-хронологічних горизонтів у кількості, відповідно, 25, 17 та 12 екз. З останнім з них пов'язані знахідки 39 уламків кружального посуду.

Досить різноманітний склад виявлених тут кременевих артефактів. Це, зокрема, 12 одноплощинних нуклеусів, 27 січень пластин, десять з яких піддано вторинній обробці (рис. 6, 4), вісім кінцевих скребків (рис. 2, 2), кутовий, подвійно-бічний і протилежно-кінцевий (кутовий + серединний) різці, свердло, два вкладні до серпів на уламках пластин (Рис. 2, 1,4), три односекційні скобелі, дві прямокутні у поперечному перетині сокири із зашліфованими площинами і два вістря до списів із заліза пізньоримського часу, висотою 215 мм (рис. 10, 7) та 280 мм (рис. 10, 5). Чотири останні вироби зберігаються у приватній колекції місцевого краєзнавця І. Михайлюка.

Трудолюбівка-4. На південно-східній околиці села, в урочищі «Над костелом», на пологому схилі лівого берега р. Коропець висотою 12-14 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею біля 2 га. Склад підйомного матеріалу визначають 24 фрагменти ліпного посуду, ретушована пластина (рис. 6, 1), 12 уламків аналогічних сколів, з яких п'ять піддано ретушуванню (рис. 2, 3), два кінцевих скребки, скошено-кутовий різець і 19 відщепів. 3-поміж останніх три екземпляри мають вторинну обробку.

Трудолюбівка-5. На східній околиці села, в урочищі «Обозиська», на мисоподібному уступі лівого берега р. Коропець висотою 35-40 м над рівнем заплави – пам'ятка пізньопалеолітичного часу площею близько 0,5, з якої підібрані двоплощинний нуклеус, шість уламків пластин і 33 відщепи, що покриті біло-голубою патиною.

с.Червоне

Червоне-1. В східній частині села, на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 5-6 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею до 2

га. З присадибних ділянок зібрано 27 фрагментів ліпного посуду, 14 уламків пластин (дев'ять з них ретушовані), 11 відщепів (два екземпляри мають вторинну обробку), три кінцеві скребки, свердло, три розтирачі з кременю та два уламки прямокутних у поперечному перетині опоківих сокир із зашлифованою поверхнею.

Червоне-2. На північно-західній околиці села, на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою 10-12 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І) площею близько 1,5 га.

Пізньопалеолітичні знахідки з неї представлені патинованими шістьма уламками пластин і 23 відщепами, а енеолітичні – 36 фрагментами ліпних посудин, десятьма січеннями пластин (вісім з них ретушовані), кінцевим скребком, вкладнем до серпа на уламку пластини і двома розтирачами з кременю.

Червоне-3. На західній околиці села, на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 14-16 м над рівнем заплави – аналогічна до попередньо описаної пам'ятка площею біля 2 га. Серед зібраних патинованих виробів з кременю пізнього палеоліту наявні три двоплощинні нуклеуси, 12 уламків пластин (чотири з них ретушовані) і 27 відщепів (три екземпляри мають вторинну обробку). Енеолітичний комплекс знахідок складається з 28 фрагментів ліпних посудин, кременевих 13 уламків пластин (сім з них мають ретуш), дев'яти відщепів (чотири з них ретушовані), кінцевого скребка, прокрутки, трьох односекційних скобелів і розтирача на зужитому нуклеусі.

с. Чехів

Чехів-1. На західній околиці села, за 0,5 км на схід від кар'єра, на пологому схилі лівого берега р. Коропець висотою 6-8 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка трипільської (етап С/І) і тшцінецько-комарівської культур площею до 2 га. З нижнім культурно-хронологічним горизонтом пов'язані 23 фрагменти ліпного посуду, два одноплощинні нуклеуси, вісім уламків пластин (п'ять з них ретушовані), кутовий різець і вкладень до серпа на аналогічних сколах, розтирач на зужитому нуклеусі, а з верхнім – дев'ять фрагментів ліпних посудин і середня частина лінзоподібного у поперечному перетині серпа. Крім них знайдено 18 відщепів (шість мають ретуш), культурна приналежність яких проблематична.

с. Яргорів

Яргорів-1. На західній околиці села, в урочищі «Стінка», на пологому схилі правого берега р. Золота Липа висотою 8-10 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею біля 2 га, до якої віднесені знахідки 18 фрагментів ліпного посуду, уламки дев'яти пластин (п'ять з них ретушовані), шість відщепів, кінцевий скребок, два односекційні скобелі, вкладень до серпа на січенні пластини і розтирач на зужитому нуклеусі.

Яргорів-2. На північно-західній околиці села, в урочищі «Відники», на пологому схилі правого берега р. Золота Липа висотою 5-7 м над рівнем заплави – пам'ятка трипільської культури (етап С/І) площею близько 1 га. У складі виявлених артефактів наявні фрагменти ліпних посудин – 29 екз., уламки пластин (вісім з них ретушовані), 14 відщепів, три кінцеві скребки, бічний різець, три односекційні скобелі, вкладень до серпа на січенні пластини і два розтирачі з кременю.

Яргорів-3. За 0,7 км на північний захід від села, в урочищі «Ліна», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою приблизно 20 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І) площею майже 2 га. Територія, де вона розташована, належить лісництву.

У середній частині схилу цього мису проходить ґрунтова дорога, яка веде до с. Коржова. В зрізах стінок на її узбіччі простежені відклади вапнякової товщі турону із наявними в ній кременевими конкреціями, що залягають на глибині 3-4 м від денної поверхні тераси. На південній ділянці мису зафіксовано неглибокі лійчастоподібні заглиблення, походження яких гіпотетичне. Там, між іншим, на поверхні ґрунту траплялися скупчення подрібненого вапняка з уламками розколотої кременевої сировини.

На розораній території трипільського поселення відмічені рештки наземних глинобитних жител (шматки обмазки стін і підлоги), що упродовжувались кількісно значним речовим матеріалом, насамперед виробами з кременю. Поверхня поля вкрита уламками сировини і пластинчасто-відщеповими сколами. Звідси взяті 25 екземплярів кераміки, вісім одноплощинних нуклеусів, сім пластин, 48 уламків аналогічних сколів (з них 37 ретушовані), 15 кінцевих скребків, різні за типами дев'ять різців (рис. 6, 6), чотири вкладні серпів на січеннях пластин, шість розтирачів на зужитих нуклеусах, дев'ять відбійників, два свердла з кременю і три уламки пря-

мокутних у поперечному перетині опокових сокир із зашліфованими площинами.

Кременеві артефакти пізньопалеолітичного часу покриті біло-голубою патиною. Ними є два одноплощинні нуклеуси (рис. 6, 10), 13 уламків пластин (два з них ретушовані), 24 відщепи, три кінцеві скребки і скребло на масивному сколі.

Яргорів-4. На північно-східній околиці села, в урочищі «Копані», на пологому схилі лівого берега р. Золота Липа висотою 10-12 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту і трипільської культури (етап С/І) площею до 1 га. Палеолітичні знахідки (три уламки пластин і 12 відщепів) покриті біло-голубою патиною. Серед зібраних матеріалів енеоліту наявні 17 фрагментів ліпних посудин, січення 15 пластин (вісім з них ретушовані), 12 відщепів (три мають ретуш), два кінцеві скребки і розтирач з кременю.

Яргорів-5. На східній околиці села, в урочищі «Під бучиною», на мисоподібному уступі лівого берега р. Золота Липа висотою близько 20 м над рівнем заплави – пам'ятка пізнього періоду доби палеоліту площею біля 0,5 га. З території орного поля, що прилягає до лісу, зібрано двоплощинний нуклеус (рис. 6, 12), вісім уламків пластин і 13 відщепів з кременю, покритих біло-голубою патиною.

Яргорів-6. За 0,5 км на південний-схід від села, в урочищі «Скокова», на мисоподібному уступі правого берега р. Золота Липа висотою 4-6 м над рівнем заплави – двошарова пам'ятка трипільської (етап С/І) і фракійського гальштату культур площею близько 3 га. Тут знайдені фрагменти ліпних посудин періоду енеоліту – 16 екз. і ранньозалізного віку – дев'ять екземплярів, а також вироби з кременю: три одноплощинні нуклеуси, 17 уламків пластин (12 з них ретушовані), 43 відщепи (шість з них мають ретуш), три кінцеві скребки, протилежно-кінцевий різець (серединний + подвійно-кутовий) і чотири розтирачі на зужитих нуклеусах.

Яргорів-7. На південно-східній околиці села, в урочищі «Поліна», на пологому схилі лівого берега р. Золота Липа висотою 6-8 м над рівнем заплави-пам'ятка трипільської культури (етап С/І).

У складі підйомного матеріалу наявні фрагменти ліпного посуду – 28 екз., уламки 17 пластин (з них 13 ретушовані), 15 відщепів (два з них мають ретуш), п'ять кінцевих скребків, кутовий, бічний і протилежно-кінцевий (скошено-кутовий + подвійно-бічний) різці, два вкладні до серпів на січеннях пластин, прокрутка, чотири односекційні скобелі, три розтирачі з кременю і п'ять уламків прямокутних у поперечному перетині опокових сокир із зашліфованими поверхнями. На території поселення площею майже 3 га траплялись цілі і фрагментовані зернотерки з річкової гальки.

Таким чином, проведені розвідковим загоном дослідження охопили більшу за площею частину Монастирищини в басейнах річок Золота Липа і Коропець, збагатили реєстр пам'яток археології, насамперед пов'язаних з пізнім періодом доби палеоліту і трипільською культурою етапів В/ІІ – В/ІІІ – С/І та виявили тут вперше поселення культур тшцінецько-комарівської, фракійського гальштату і черняхівської.

1. *Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку.* – К., 1981.
2. *Археологічні пам'ятки Прикарпаття, Волині і Закарпаття ранньослов'янського і давньоруського періодів.* К., 1982.
3. *Малеєв Ю.Н., Конопля В.М.* Исследования в Тернопольской и Ивано-Франковской областях // *Археологические открытия 1983 г.* – М., 1985. – С.310-312.
4. *Конопля В.М., Малеєв Ю.М.* Бронзовий скарб культури фракійського гальштату з Яргорова // *Тези народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження Тивадара Легоцького, 26-27 жовтня 1990 р.* – Мукачево, 1990 – С. 51-53.
5. *Конопля В., Малеєв Ю.* Клад бронзових топоров из Подолии // *Древнейшие общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья V тыс. до. н.э. – V в. н.э. – Тирасполь, 1994* – С. 135-137.
6. *Конопля В., Рибій М.* Роботи в Південно-Західному Поділлі // *Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині.* – Львів, 1991. – С. 60-62.
7. *Конопля В., Чайка Р.* Бронзовий скарб культури фракійського гальштату з Яргорова // *Археологічні дослідження Львівського університету.* – Львів, 2003. – Вип.6. – С.173-181.
8. *Свешников І.К.* Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тисячоліття до нашої ери. – К., 1974.
9. *Свешников И. К., Конопля В. М.* Работы Ровенской экспедиции // *АО 1981 года.* – М., 1983. – С. 319.
10. *Kokowski A., Konopla V.* Nowe znalezisko miecza lateńskiego z Galicji Wschodniej // *Annales UMCS.* – Lublin, 1992. – Vol.46/47. – 1-16.

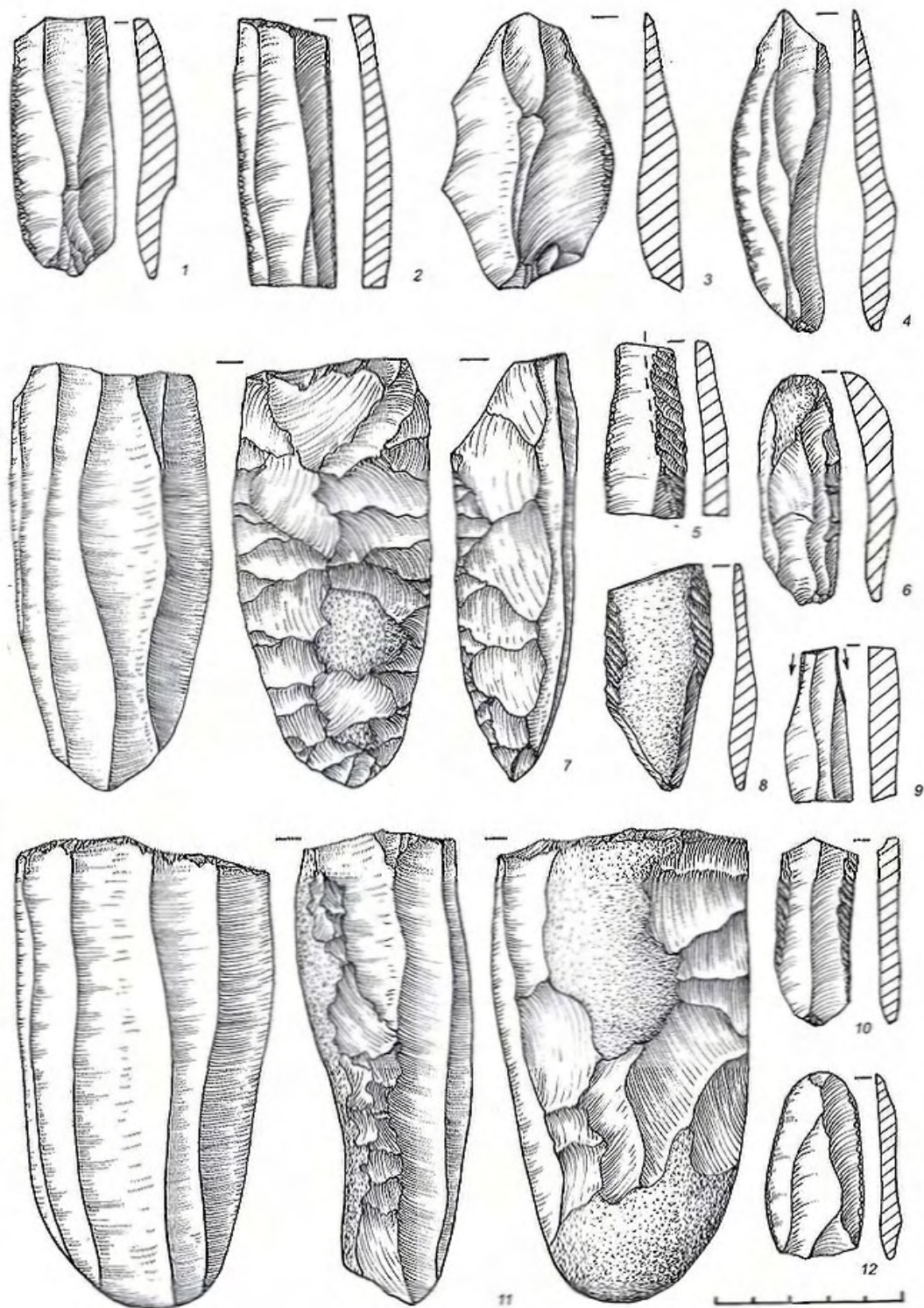

Рис. 1

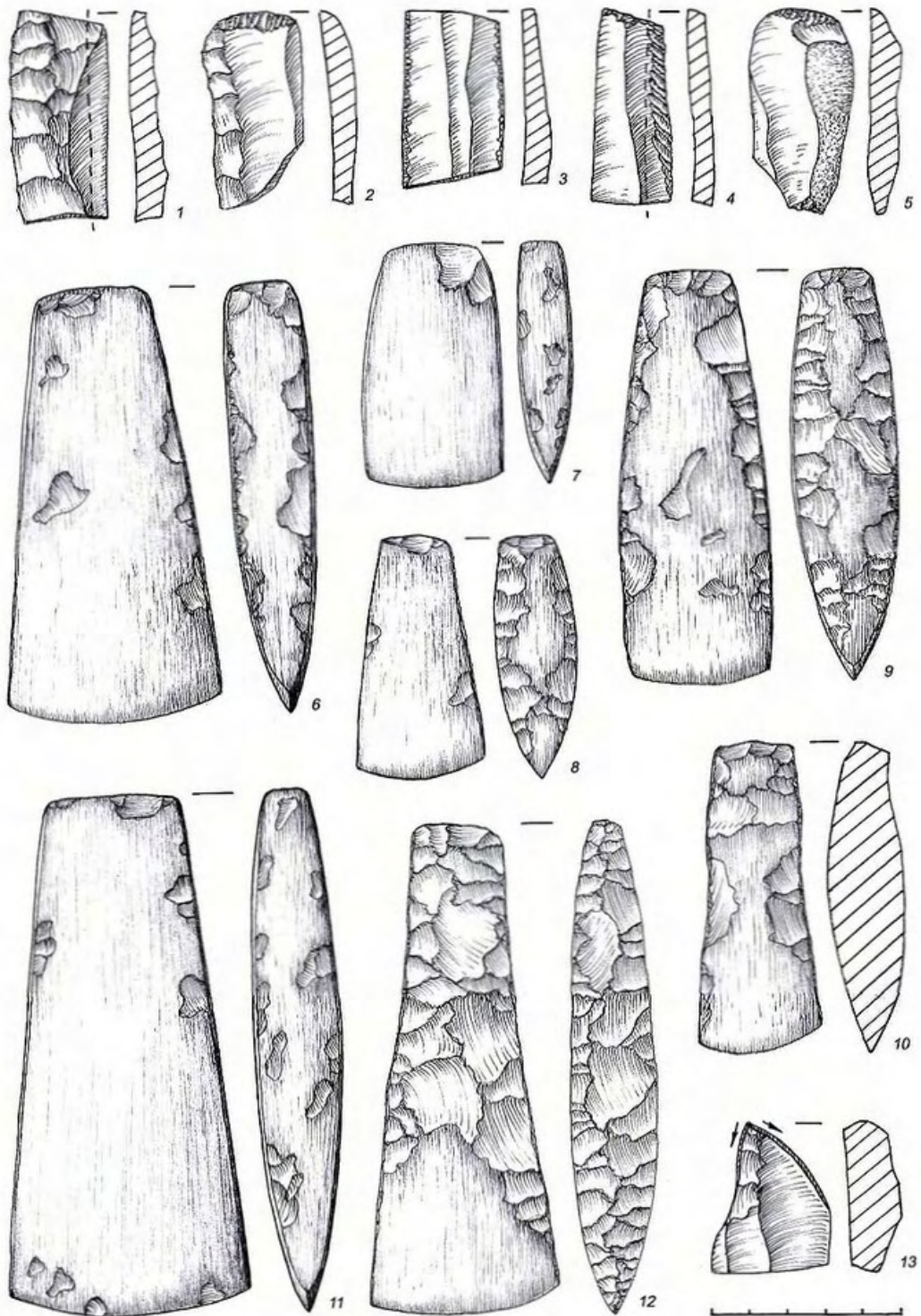

Рис. 2

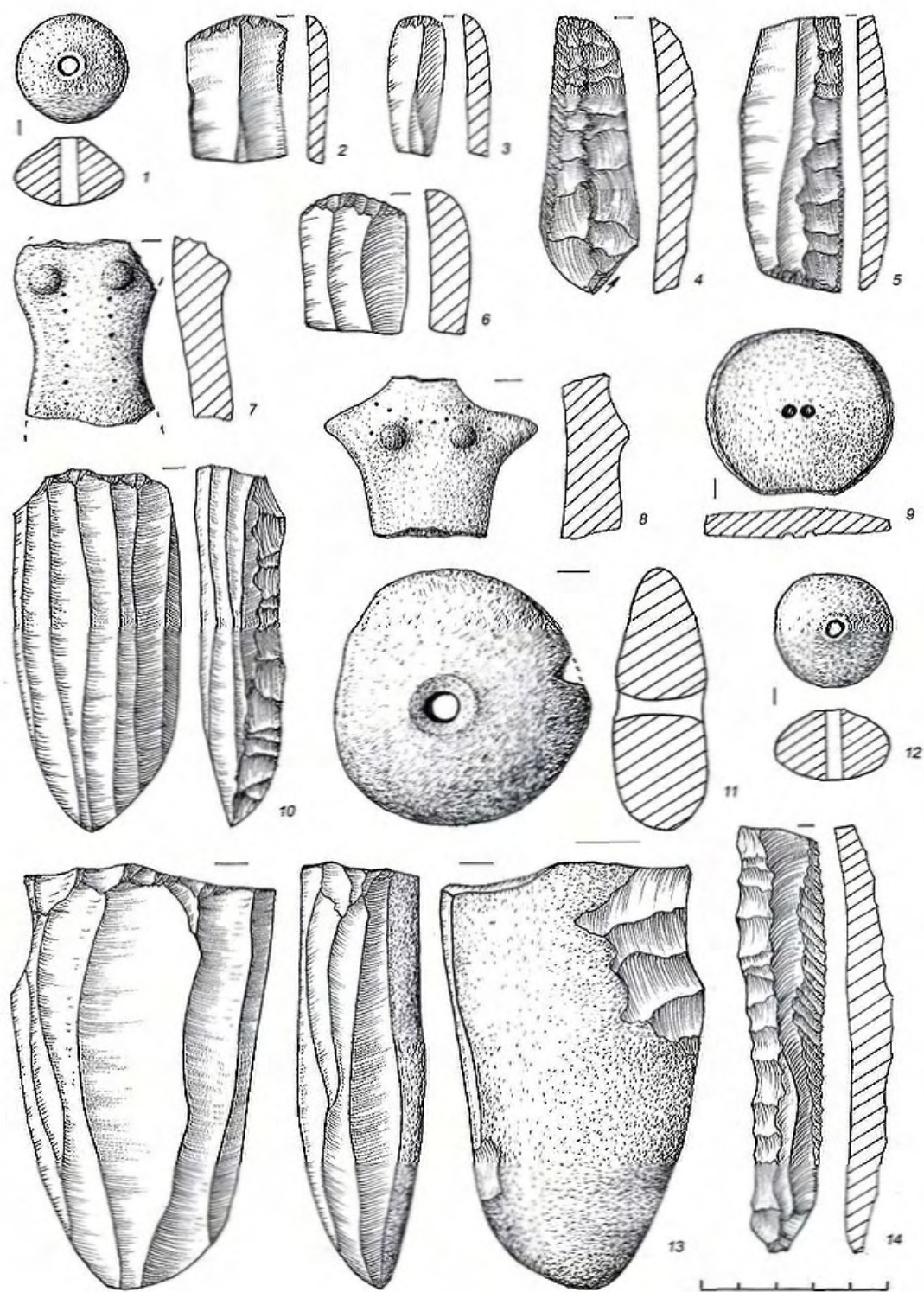

Рис. 3

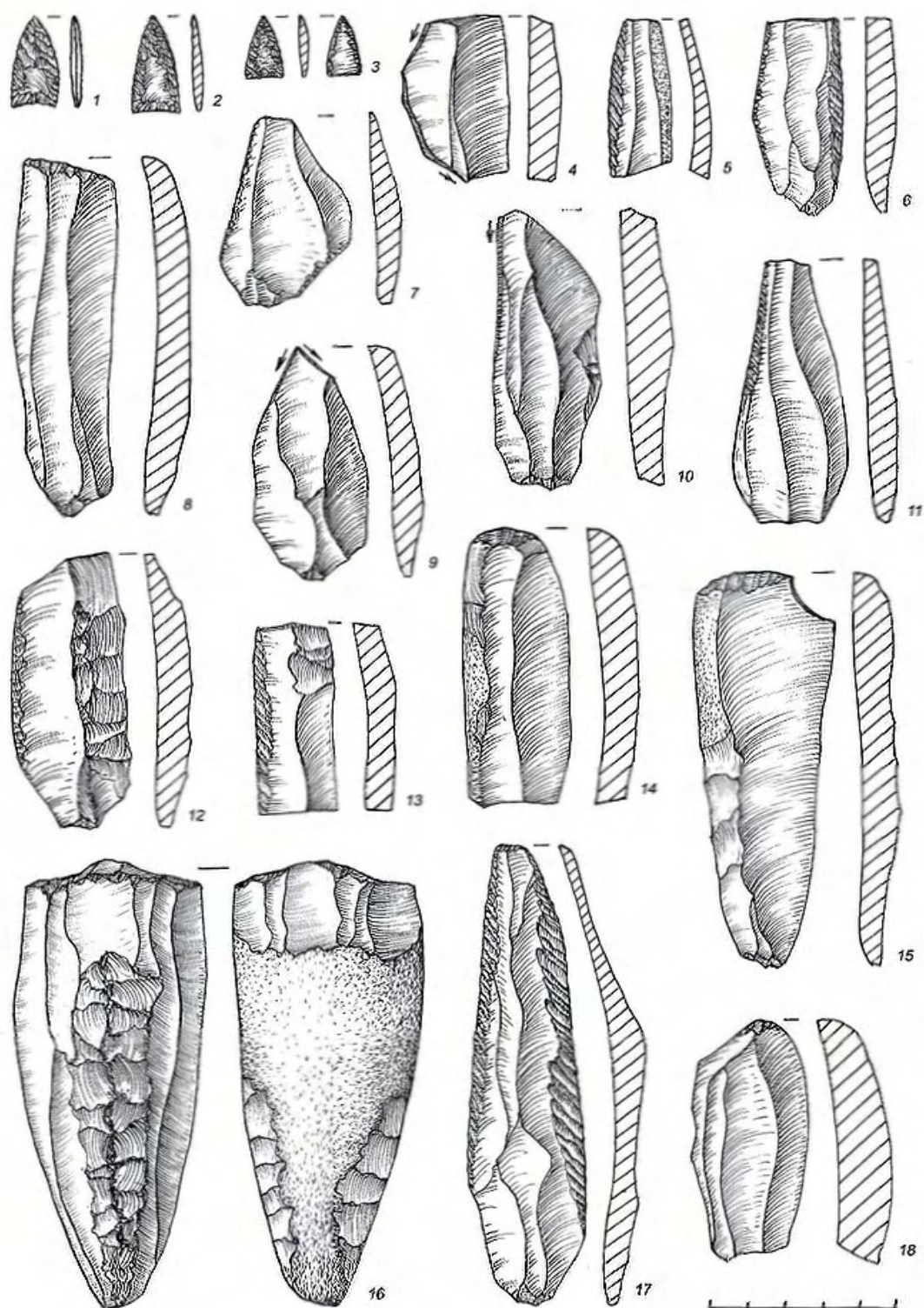
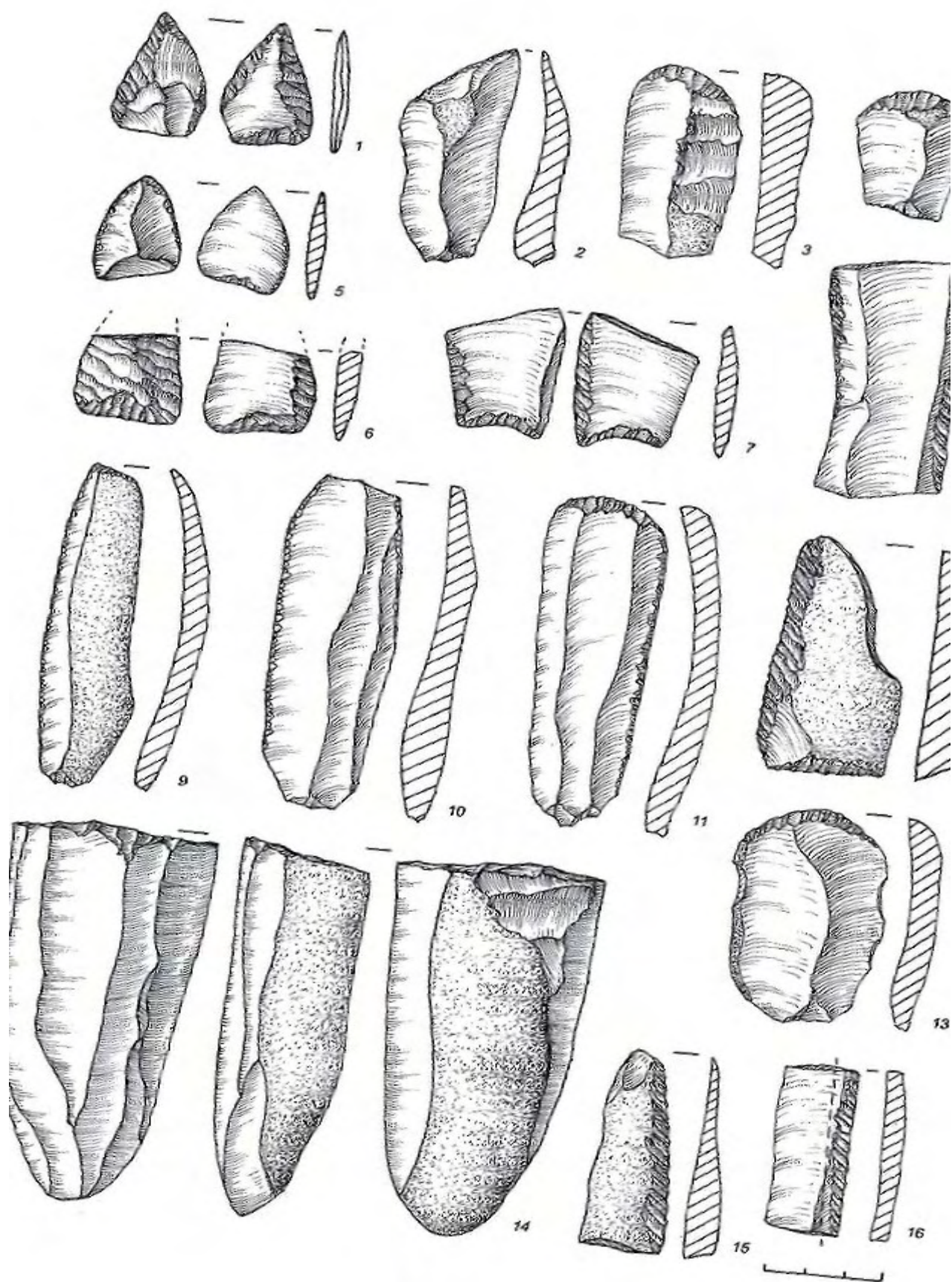

Рис. 4

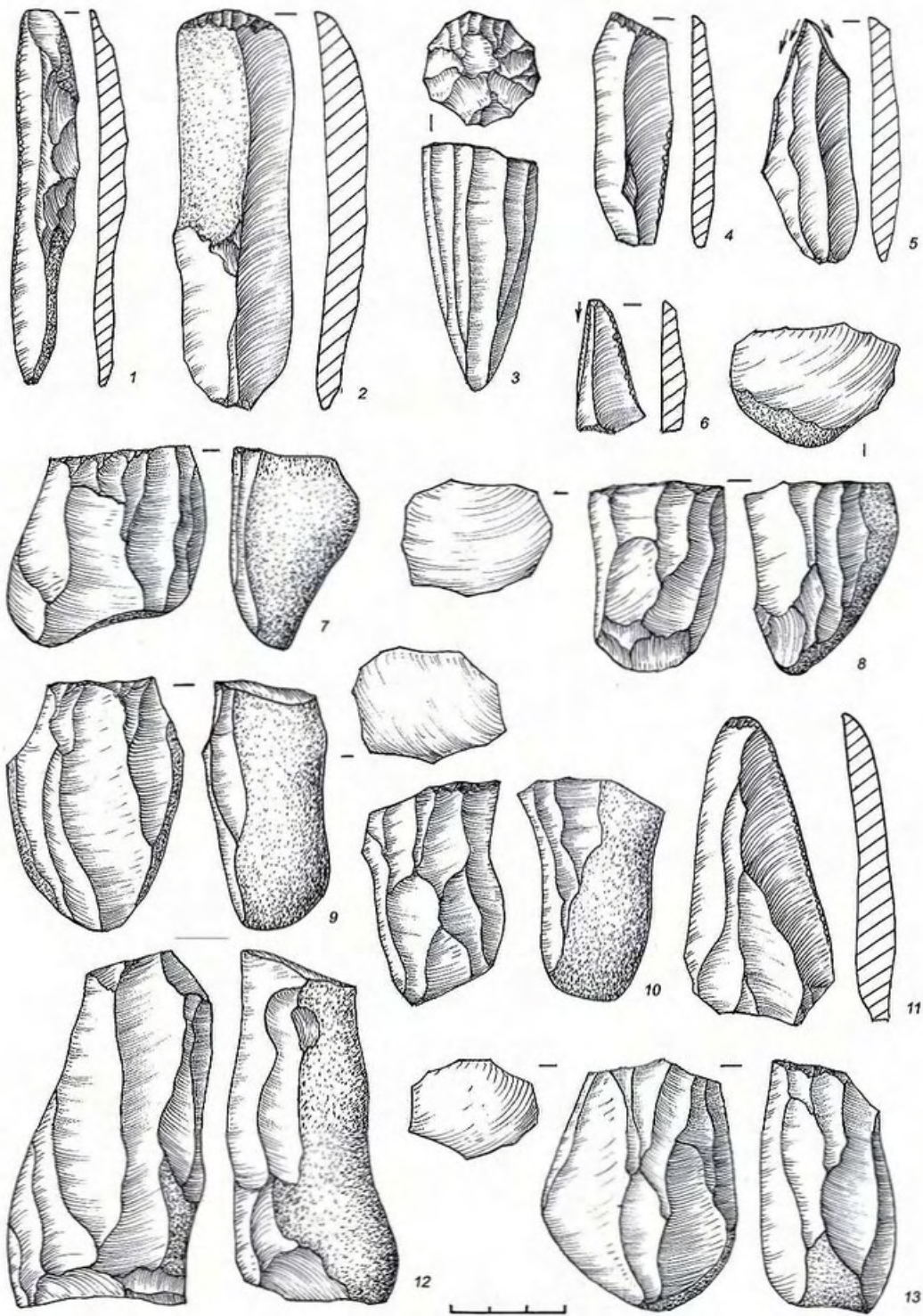

Рис. 6

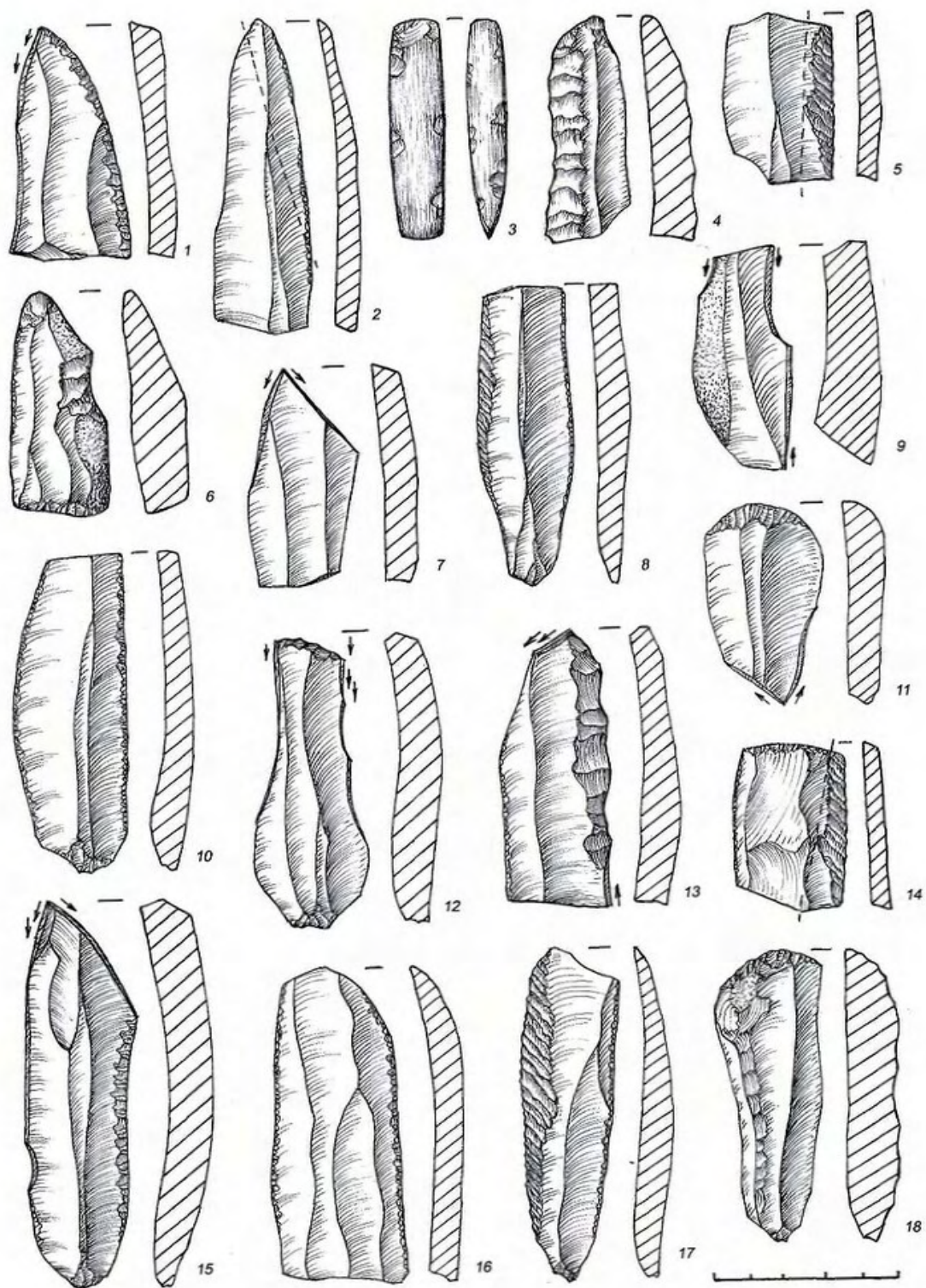

Рис. 7

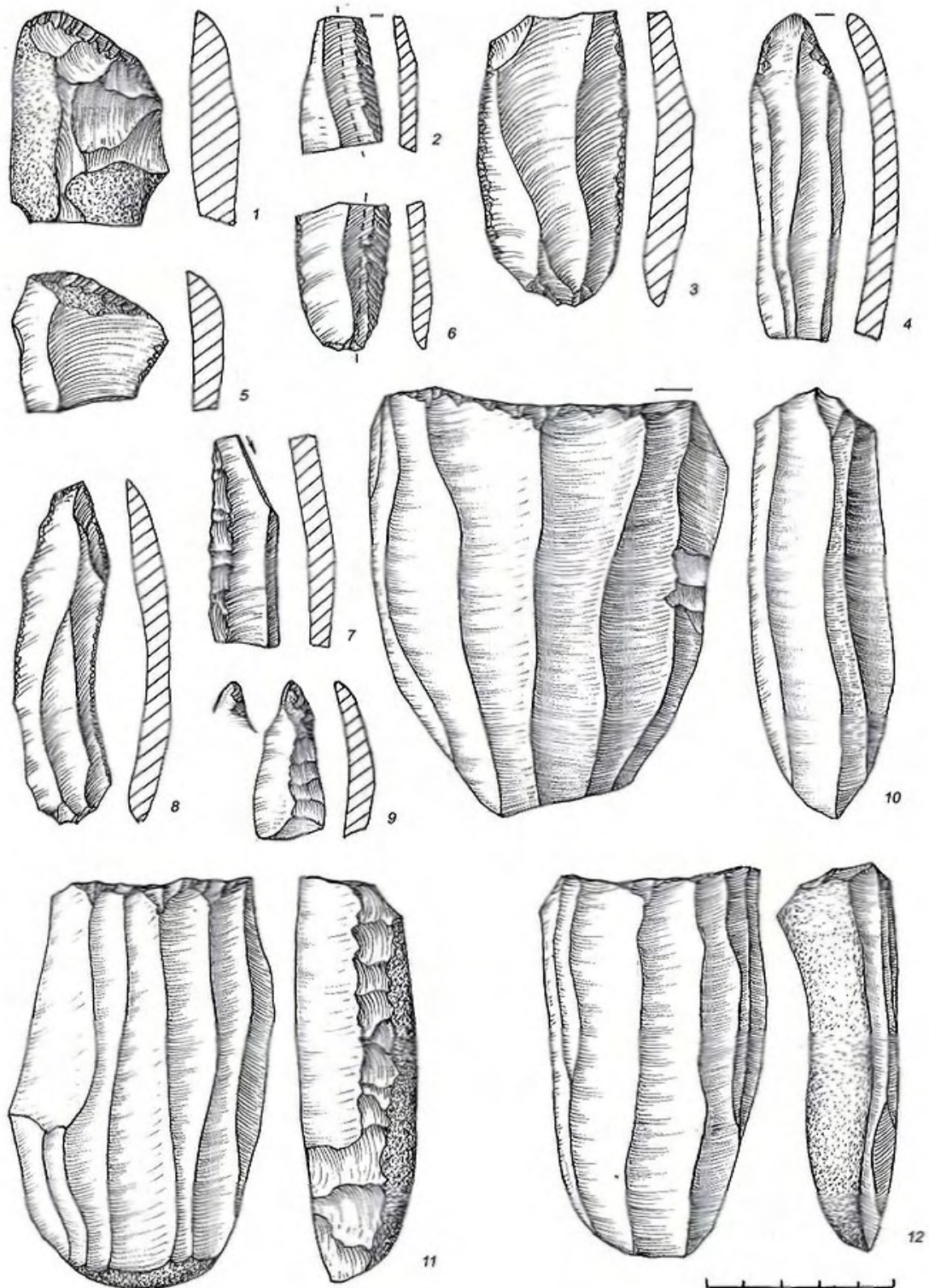

Рис. 8

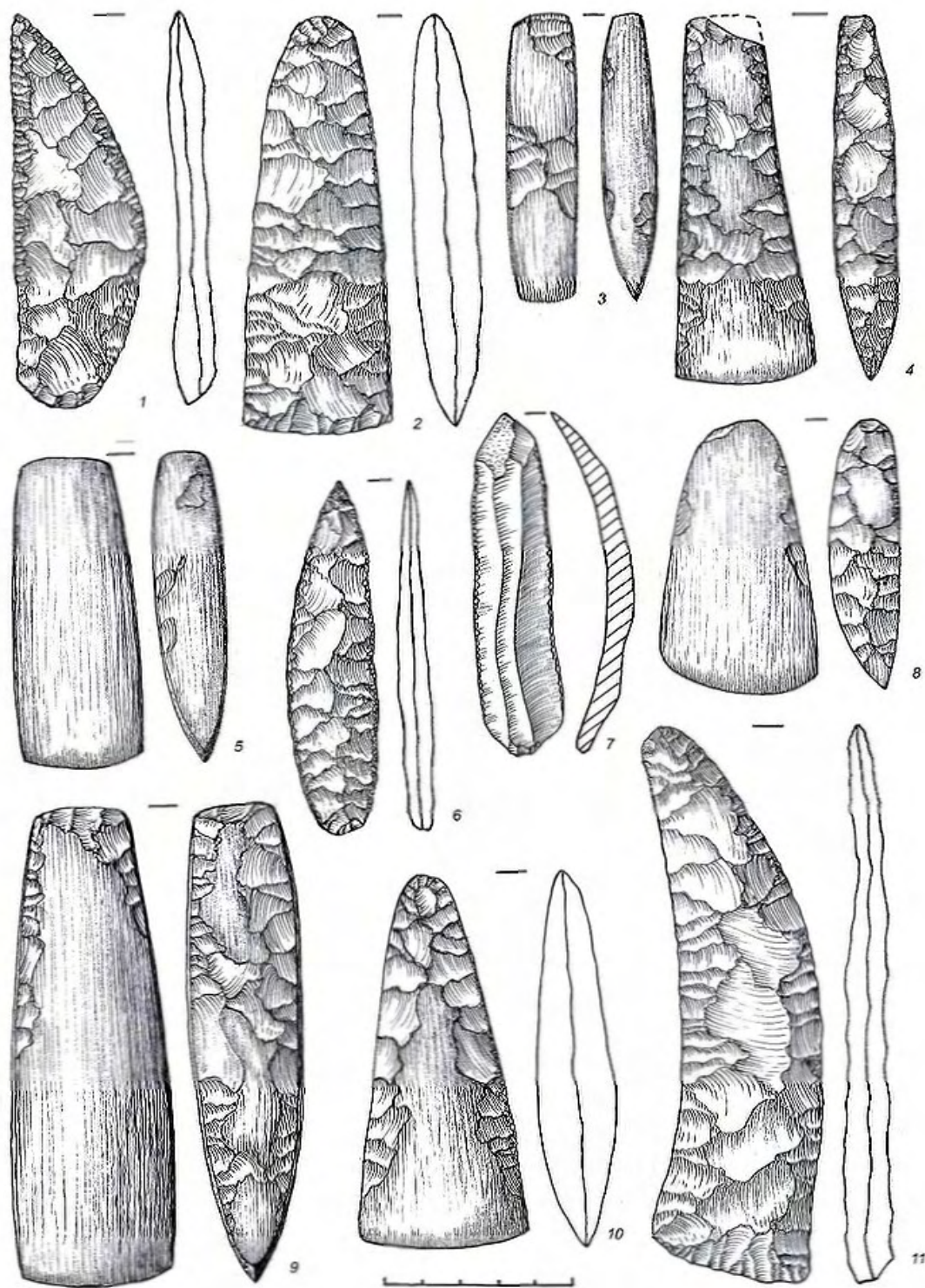

Рис. 9

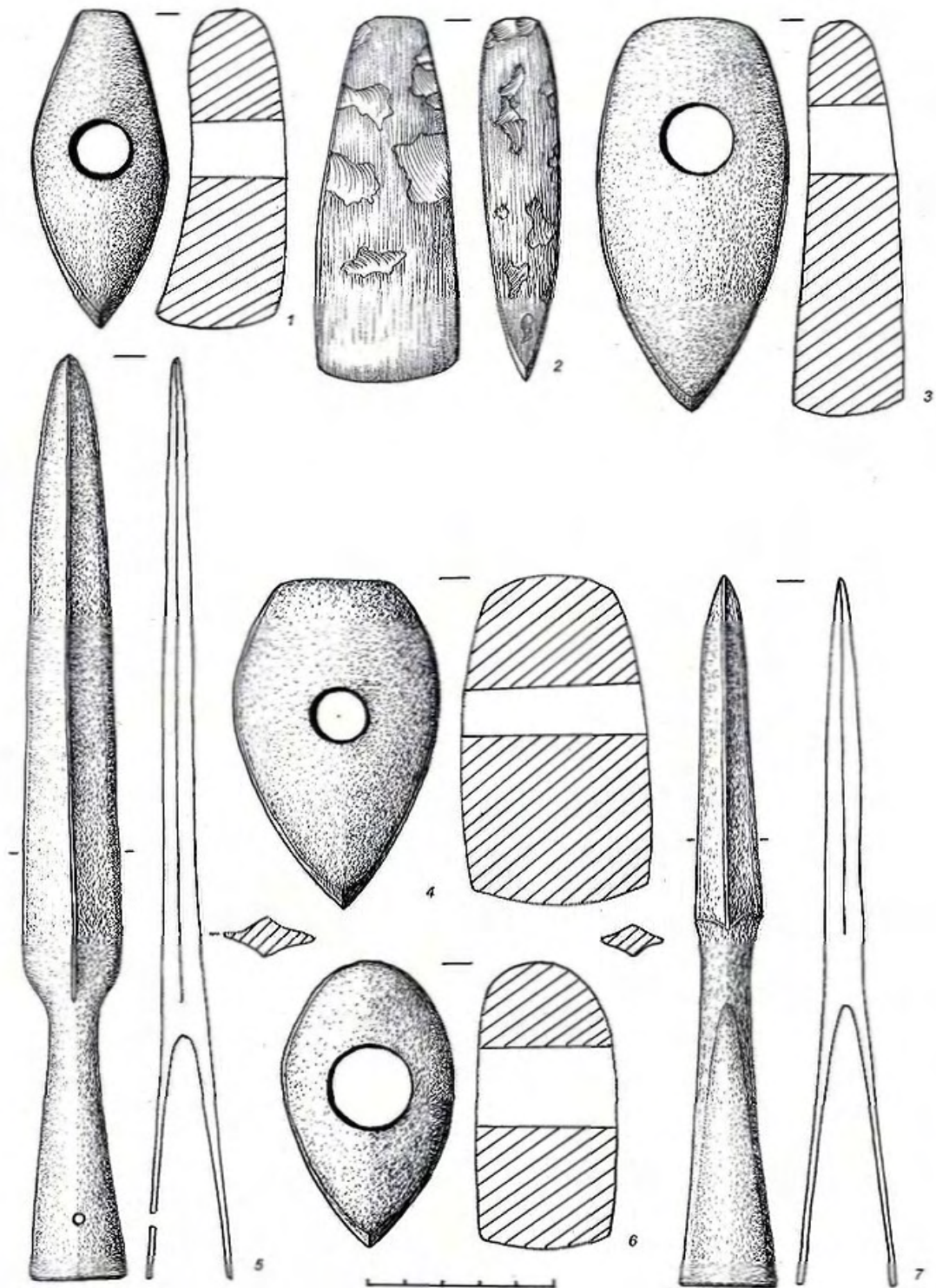

Рис.10

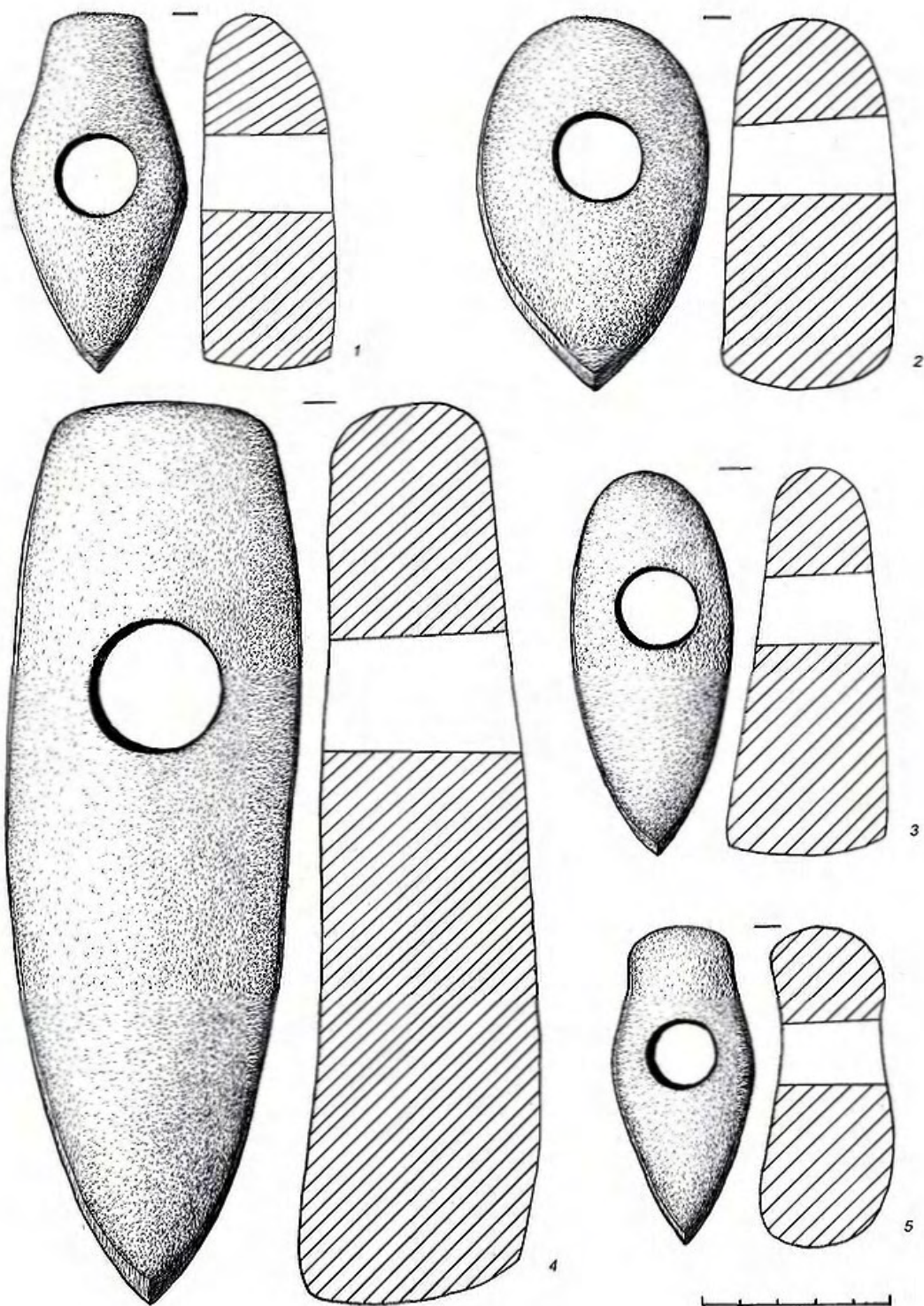

Рис. 11